

THE GENERAL DESIGNATIONS FOR A *FEMALE RELATIVE* IN THE BULGARIAN LANGUAGE PRESENTED AS HETERONYMIC ROWS

TSVETELINA GEORGIEVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
cveti.g@abv.bg

The article presents in a structured way the general designations for female relatives in the Bulgarian language using an onomasiological approach. The author argues that these names are heteronyms (not synonyms) and proposes a definition of a heteronymic row. The names under study are themselves organized in heteronymic rows.

The language material is borrowed from the encyclopaedic dictionary of *Bulgarian Family and Kinship Lexis*, where the lexical units are arranged alphabetically.

Keywords: designations for female relatives, dialects, heteronymic rows, Bulgarian language

Както е известно, в българския език освен конкретни названия на лица роднини (напр. *баща, майка, син, дъщеря, съпруга* и др.) съществуват и общи названия на човека в рода (напр. *роднина*), на мъжа (напр. *родственник, родоначалник, потомък* и др.), на жената (напр. *родственица, родоначалничка, потомка* и др.), на детето от мъжки пол (напр. *момче*) и от женски пол (напр. *момиче*), а също и на съвкупността от хора роднини (напр. *род, деди, поколение* и др.). Трябва обаче да се отбележи, че с някои от тези названия може да се назове лице роднина само в определен контекст.

В настоящото изследване обект на анализ са общите названия само на жената роднина – както общоупотребими, така и необщоупотребими (диалектни и остарели), ексцерпирани от енциклопедичния речник *Българска семейно-родова лексика* на Хр. Холиолчев, М. Младенов и Л. Радева (БСРЛ/BSRL 2012). Целта е следната: 1) названията на жената роднина да бъдат организирани в хетеронимни редове (по-нататък ХР) и да се представят като отделна микросистема; 2) да се обобщат информацията за тях, като се обособят ХР в рамките на микросистемата; 3) да се опишат тези ХР в структуриран вид и 4) да се направят нужните изводи.

Подходът от понятието към езиковата форма при представяне на подобни номинационни единици е прилаган в тематичните речници на народния календар и на българската семейна обредност (Легурска, Китанова/Legurska, Kitanova 2008, Легурска и др./Legurska i dr. 2012), в семантичния речник на основните роднински названия в българския език (Георгиева/Georgieva 2018a), при представяне на конкретна група имена – названията на мъже роднини (Георгиева/Georgieva 2018b) и др.¹ В посочените изследвания не се използват термините хетероним и хетеронимен ред и в повечето от тях понятието е описано с езикови знаци, оградени в горни запетаи (изключение прави семантичният речник, където то е представено с неезикови знаци – с цифров код). Причината за избор на ономаσιологичен подход и в тази статия е продиктувана от идеята да се направи опит за дефиниране на термина *хетеронимен ред* и да се прокара ясна граница между синонимите като равнозначни единици в една езикова система и хетеронимите² като равнозначни единици в различни езикови (в случая диалектни) системи (за термина хетероним и хетеронимия вж. Холиолец/ Holiolchev 1978, Парашкевов/Parashkevov 1987 и др.). Под **хетеронимен ред** разбирам двуделно цяло, което се състои от хетероними и описание на понятието, към което те се отнасят. Условно казано, в лявата част на ХР е описанието на понятието – то е опората, а в дясната част – хетеронимите.

Както беше посочено, за организираща единица в ХР се приема понятието. В тази статия то е представено чрез езикови знаци – парафраза, оформена с главни букви и в прави скоби. Срещу нея в азбучен ред в получер шрифт са изброени хетеронимите с различни бележки според източника на ексцерпция: книж. (книжовно), разг. (разговорно), диал. (диалектно), остар. (остаряло), рядко. С главни букви са изписани названията, които се приемат за представителни единици. Там, където има конкретна информация за териториалното разпространение, тя е посочена в наклонени скоби. По данни на БСРЛ/BSRL 2012 в някои случаи след бележка „вар.“ са изписани варианти на езиковата единица, като по-пълна библиографска и енциклопедична информация за всяко название може да се открие в самия речник. В горни запетаи (‘’) и с малки букви са изписани допълнителните признаци.

Изследваният материал е представен в структуриран вид, тъй като по този начин едновременно може: 1) езиковите единици да бъдат групирани по парафрази – надредна и подредни; 2) да се открие ясно наличието както на йерархичност, така и на опозиционни двойки при парафразите; 3) да се открие общото и различното между членовете на ХР.

Като надредна се приема парафразата [ЖЕНА, КОЯТО Е В РОДСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ С ДРУГО ЛИЦЕ], а като нейни подредни – останалите, между които се откриват противопоставяния по различни признаци, срв.: 1) по признака *предходност/следходност* – [ЛИЦЕ ОТ ЖЕНСКИ ПОЛ, ДАЛЕЧНА ПРЕДШЕСТВЕНИЧКА, ОСНОВАТЕЛКА НА РОД] : [ЛИЦЕ ОТ ЖЕНСКИ ПОЛ СПРЯМО СВОИТЕ ПРЕДЦИ]; 2) по признака *наличие на кръвна връзка* – [ЖЕНА РОДНИНА ПО КРЪВ] : [ЖЕНА РОДНИНА ПО СВАТОВСТВО] и 3) по признака *наличие на семейна обвързаност* – [ЖЕНА НЕОМЪЖЕНА, БЕЗ СЕМЕЙСТВО] : [ЖЕНА ОМЪЖЕНА, СЪС СЕМЕЙСТВО (И ДЕЦА)]. Езиковият материал предполага възможност за допълнителна диференциация по третия признак, напр.: към [ЖЕНА НЕОМЪЖЕНА, БЕЗ СЕМЕЙСТВО] да се обособят ХР с парафрази ‘в моминска възраст’, ‘възрастна’, ‘в първа любов’ и др.; към [ЖЕНА ОМЪЖЕНА, СЪС СЕМЕЙСТВО (И ДЕЦА)] да се обособят ХР с парафрази ‘глава на семейството’, ‘къщовница’, ‘бездетна’ и др. Ето как изглежда структуриран езиковият материал:

[ЖЕНА, КОЯТО Е В РОДСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ С ДРУГО ЛИЦЕ]
– *акрабà* диал. /Гюмюрджинско; Димотишко/; *БЛИЗКА* книж., разг., диал.; *блїзн(о)* диал. /Гюмюрджинско/; **(в)ъжжика; в̀т̀решн(о)* диал. /Гюмюрджинско/; *нарòдица* диал. /Банско/; *родїца* разг., диал.; *рòдка* диал. /Ломско; Дупнишко/; *РОДНїНА* (вар.: *рòднина, руднїна*) книж., разг., диал. /Видинско, Пирдопско; Ихтиманско; Самоковско; Ксантийско; Гюмюрджинско; Димотишко/; *руднїна* /Банат/; *роднїца* диал.; *РòДСТВЕНИЦА* книж., разг.; *сво̀етина* диал. /Тетовско/; *сво̀ецѝна* диал.; *сво̀дїнина* диал. /Беленско/; *сво̀дїцѝна* диал.

По признака *предходност/следходност*

1. [ЛИЦЕ ОТ ЖЕНСКИ ПОЛ, ДАЛЕЧНА ПРЕДШЕСТВЕНИЧКА, ОСНОВАТЕЛКА НА РОД] – *пра̀ма̀йка* книж.; *пра̀родї̀телка* книж.; *РОДОНАЧА̀ЛНИЦА, РОДОНАЧА̀ЛНИЧКА* книж.
2. [ЛИЦЕ ОТ ЖЕНСКИ ПОЛ СПРЯМО СВОИТЕ ПРЕДЦИ] – *домо̀рòдица* остар.; *пл̀еменѝца* книж., разг.; *ПОТО̀МКА* книж.

По признака *наличие или отсъствие на кръвна връзка*

1. [ЖЕНА РОДНИНА ПО КРЪВ] – *едно̀кр̀в̀нина* разг., диал.
2. [ЖЕНА РОДНИНА ПО СВАТОВСТВО]– *дòрка* диал. /Девинско/; *СВА̀ТЯ, СВАХА* книж., разг., диал.

По признака *наличие или отсъствие на семейна обвързаност*

1. [ЖЕНА НЕОМЪЖЕНА, БЕЗ СЕМЕЙСТВО] – *бекя̀рка* разг., диал.; *ергѐнка* диал. /Гоцеделчевско/, *лѐфтера* диал. /Хасково/
- 1.1. ‘в моминска възраст’ – *госпѝжица* (вар.: *госпѝйца*) разг.; *дѐва* книж. /западнобългарски говори/; *девая; *девесѝлка* диал. /Тетовско/; *дѐвѝсница* диал. /Разложко; Банско/; *дѐвѝца* книж.; *дѐвѝяче* диал. /Дупнишко; Кратовско; Трънско; Софийско/; *ДЕВОЙКА* (вар.: *дѐвѝйка*, *дѐвѝкя*) книж., разг., диал. /*дѐвѝйка*, *дѐвѝкя* – западни и северозападни говори (Пиротско; Царибродско; Босилеградско)/; *дѐвѝяче* диал. /Дупнишко; Трънско; Софийско; Кратовско/; *лѐфтера* диал. /Хасково/; *мѝмня* диал. /Плевенско; Поповско; Кубратско; Новозагорско/; *МОМА* (вар.: *мумѝ*, *мѝма*) книж., разг., диал.; *момѝ* диал. /западни и югозападни говори/; *мѝмече* диал. /Асеновградско; Смолянско; Маданско; Гюмюрджинско/; *момѝнка* (вар.: *мѝминка*) диал. /*момѝнка* – Гоцеделчевско; Маданско; Драмско; Сярсско; Ксантийско; *мѝминка* – Девинско/; *момѝца* (вар.: *мѝмица*) диал. /Смолянско; Маданско/; *момѝче* (вар.: *мѝмиче*) книж., разг., диал. /Гюмюрджинско/; *момѝчка* (вар.: *мѝмичка*) диал. /*момѝчка* – Драмско; Димотишко; Гюмюрджинско; Дедеагачко; *мѝмичка* – Дебърско; Охридско/; *момѝшияче* диал. /Плевенско/; *момля̀че* (вар.: *мѝмля̀че*) диал. /Софийско; Самоковско; Ихтиманско; Пернишко; Дупнишко; Кюстендилско/; *мѝмня* диал. /Плевенско; Поповско; Кубратско; Новозагорско/; *момѝшка* диал. /Солунско/; *момушлѝк* диал. /Тетевенско/; *мѝмяче* диал. /Дупнишко; Кюстендилско; Велес/; *мѝтка* диал. /Разложко/; *мѝна* диал. /Котленско/; *хлѝпѝчка* разг.
- 1.2. ‘възрастна’ – *захѝдница* (вар.: *заѝдница*) диал. /Софийско/; *корѝшица* диал. /Дебърско/; *момѝ* (вар.: *мумѝ*, *мѝма*) книж., разг., диал.; *момѝнка* (вар.: *мѝминка*) диал. /Троянско/; *старѝдѝтина* диал.; *старѝседѝлица* диал. /Трънско/; *ухѝдница* диал.
- 1.3. ‘голяма, едра, висока’ – *момалѝнда* диал. /Банско/; *момарля̀га* (вар.: *момаря̀га*) диал. /Великотърновско/; *момендрѝга* диал. /Монтанско/; *моминдря̀га* диал.; *моминдя̀га* диал. /Севлиевско/; *момичля̀к* диал. /предимно в северозападни говори/; *момтенѝца* диал. /Маданско/; *момтерѝца* диал. /Смолянско/; *момя̀га* диал.
- 1.4. ‘любима’ – *галѝвница* диал.; *гѝленица* (вар.: *гѝлница*, *гѝльница*) диал. /Смолянско; Малкотърновско/; *гальѝвница* диал. /Асеновградско; Девинско; Смолянско/; *гальѝвничка* диал. /Смолянско/; *драгѝвница*

диал. /родопски, тракийски, странджански говори; спорадично в Добруджа/; *зап̀алница* диал.; *избр̀аница* книж.; *изг̀ора* разг., диал. /странджански говор/; *̀изгор-д̀ушица* диал. /Велес/; *изг̀орница* диал.; *ищ̀овница* диал. /родопски говори/; *ЛИБЕ* (вар.: *л̀юбе*) книж, разг., диал.; *л̀юба* диал. /югозападни говори/; *л̀юбе* разг., диал.; *люб̀езница* (вар.: *либ̀езница*) диал. /либ̀езница – Старозагорско/; *л̀юбна* диал.; *л̀юбне* диал. /югозападни говори/; *л̀юбница* диал. /западни говори/; *люб̀овница* (вар.: *либ̀овница* (*либ̀о̀уница*)) диал. /Разградско/; *пал̀емница* диал. /Тетевен/; *преп̀ала* диал.; *сев̀да* (вар.: *с̀евда*, *с̀евд̀ъ*, *с̀евдя*, *с̀евд̀ьб*) разг., диал. /широко разпространено/

- 1.5. ‘в първа любов’ – *пр̀евн̀ило* диал. /Бургаско/; *пр̀ев̀нина* диал.; *п̀рв̀ило* диал. /Тетевенско; Ивайловградско/; *п̀рв̀ина* диал. /Свищовско; Добричко; Пернишко/; *п̀рвонар̀еченица* диал. /Софийско/
- 1.6. ‘пристанала на мъж (момък)’ – *бег̀алка* диал.; *бег̀улка* диал. /Софийско/; *врел̀уша* диал. /Троянско/; *прист̀анка* (вар.: *пр̀истанка*) диал. /Ловешко; Троянско/; *пристан̀уша* разг., диал. /Карловско; Пловдивско/
- 1.7. ‘която се омъжва със съгласието на родителите си’ – *д̀адденица* диал. /Врачанско/; *сд̀адденица* диал.
- 1.8. ‘със зестра’ – *миразл̀ийка* (вар.: *миразл̀ика*) диал. /Кюстендилско; Благоевградско; Щипско-Струмишко/; *миразч̀ийка* (вар. *миразч̀ика*, *меразч̀ийка*) диал. /Радомирско; Дупнишко; Кюстендилско; Врачанско; Плевенско/
- 1.9. ‘след разваляне на годеж’ – *зап̀устеница* диал.; *нап̀устеница* (вар.: *нап̀устенѝца*, *нап̀у̀ценица*, *нап̀у̀цен̀ица*, *нап̀у̀сненица*, *нап̀у̀сница*) разг., диал. /Тетевен/; *пар̀ясница* (вар.: *пар̀есница*, *пар̀есница*) разг., диал.
2. [ЖЕНА ОМЪЖЕНА, СЪС СЕМЕЙСТВО (И ДЕЦА)] – *ч̀елядница* (вар.: *ч̀еляд̀ница*) диал.
  - 2.1. ‘в съпружески отношения с главата на семейството или родово-семеината задруга’ – *ДОМАК̀ИНЯ* разг., диал.; *домовладик̀inya* книжно; *домовладич̀ица* книжно
  - 2.2. ‘глава на семейството’ – *ДОМАК̀ИНЯ* разг., диал.; *домовладик̀inya* книжно; *домовладич̀ица* книжно; *дом̀овница* (вар.: *домовн̀ица*, *дом̀омница*, *домомн̀ица*) диал.; *з̀ейка* диал.; *сайб̀ийка* (вар.: *сайб̀ийкя*, *сайб̀ийка* и др.) разг., диал.

- 2.3. ‘къщовница’ – *беридѝмка* диал.; *беридѝмница* диал.; *берокѝкница* диал. /Прилепско/; *вѣртодомница* диал. /спорадично в Дупнишко/; *вѣртокѝца* диал.; *вѣртокѝциница* (вар.: *вѣртикѝциница*) разг., диал. /Врачанско; Годечко; мизийски и странджански говори; Плевня, Драмско/; *ДОМАКѝНЯ* книж., разг., диал. /Софийско/; *домашѝрка* (вар.: *домошѝрка*) диал.; *дѝмница* диал. /централни балкански говори (Карловско; Казанлъшко); Пловдивско; Първомайско/; *домѝвница* диал. /мизийски и балкански говори/; *зѣйка* диал.; *кѝциница* (вар.: *кѝциѝца*, *каѝшница*, *кѝшница*) диал. /Разложко; Гоцеделчевско, Велинградско; Асеновградско; Смолянско; Ардинско; Старозагорско/; *кѝщобѣрница* диал. /Врачанско; Тетевенско; Самоковско/; *КЪЩѝВНИЦА* книж., разг., диал. /предимно в мизийски и северозападни говори (Ломско; Плевенско; Лясковец)/; *кѝщодѝмница* (вар.: *кащодѝмница*, *кашчодѝмница*) диал. /Ихтиманско; Дупнишко; Самоковско (*кашчодѝмница*)/; *принѝсница* (вар.: *принѝсѝца*) диал.; *ѝредна жена* разг., диал.; *ѝредница* диал. /Копривщица/
- 2.4. ‘грижовна, добра’ – *миломѝжа* диал. /Копривщица/
- 2.5. ‘любима’ – *галѣвница* диал.; *гѝленица* (вар.: *гѝлница*, *гѝлъница*) диал. /Смолянско; Малкотърновско/; *гальѝвница* диал. /Асеновградско; Девинско; Смолянско/; *гальѝвничка* диал. /Смолянско/; *драгѝвница* диал. /източнобългарски говори; спорадично в Добруджа/; *запѝлница* диал.; *избрѝница* книж.; *изгѝра* разг., диал. /странджански говор/; *изгор-дѝшица* диал. /Велес/; *изгѝрница* диал.; *ищѝвница* диал. /родопски говори/; *ЛѝБЕ* (вар.: *лѝбе*) книж, разг., диал.; *лѝба* диал. /югозападни говори/; *лѝбе* разг., диал.; *любѣзница* (вар.: *либѣзница*) диал. /либѣзница – Старозагорско/; *лѝбна* диал.; *лѝбне* диал. /югозападни говори/; *лѝбница* диал. /западни говори/; *любѝвница* (вар.: *либѝвница* (*либѝвѝница*)) диал. /Разградско/; *палѣмница* диал. /Тетевен/; *препѝла* диал.; *севѝда* (вар.: *сѣвѝда*, *сѣвѝдѝ*, *сѣвѝдя*, *сѣвѝдѝ*) разг., диал. /широко разпространено/
- 2.6. ‘в първа любов’ – *първѝло* диал. /Бургаско/; *първѝнина* диал.; *първѝло* диал. /Тетевенско; Ивайловградско/; *първѝна* диал. /мизийски говори; Пернишко/; *първѝнарѣченица* диал. /Софийско/
- 2.7. ‘бременна’ – *БРѝМЕННА (ЖЕНА)* книж., разг.; *гулѝма жена* диал. /Пловдивско/; *кормѝста жена* диал. /Гоцеделчевско/; *кормѝста жена* диал. /Асеновградско/; *невѝлка* диал.; *невѝлна жена* диал.; *непърѝзна* (*нипърѝзна*) жена диал. /Карловско; Пловдивско; Разградско/; *пѝлна жена* диал. /Гоцеделчевско/; *сдетѝнява жена* диал. /Пловдив-

ско;/ *тѐготна жена* диал. /Санданско/; *товàрена жена* (вар.: *твàре-на жена*) диал. /Асеновградско; *твàрена жена* (Санданско; Гоцеделчевско)/; *тѐжка жена* разг., диал. /Благоевградско; Гоцеделчевско; Троянско/; *трудна жена* разг., диал. /Софийско; Троянско; Разградско; Пловдивско; Първомайско/; *жена на друг ред* диал. /Ловешко/; *жена в положение* книж., разг.; *жена у положение* диал. /Разградско/

- 2.8. ‘бездетна’ – *БЕЗДѐТКА* разг., диал. /западни и югозападни говори – Врачанско; Кюстендилско; Босилеградско/; *бездѐткина* (вар.: *бездеткѝна*, *бездѐткиня*, *бездеткѝня*) диал. /Софийско; Самоковско (*бездеткѝня*, *бездеткѝна*); Силистренско (*бездѐткиня*, *бездеткѝня*)/; *БЕЗДѐТНА ЖЕНА* книж., разг.; *бездѐтница* диал.; *безплòдна жена* книж., разг.; *безрòдка* диал. /Разложко; Гоцеделчевско; Велинградско/; *безрòдна жена* диал. /Благоевградско; Санданско; Гоцеделчевско/; *безчѐдка* (вар.: *безчàдка*) диал. /Санданско/; *безчѐдна жена* диал. /Санданско/; *безчѐдница* (вар.: *безчѐдница*) диал. /безчѐдница – Свищовско, *безчѐдница* – Петричко/; *безчѐлядна жена* диал.; *касърка* диал. /странджански говор; Чаталджанско; Беленско; Шуменско; Варненско/; *щерица* (вар.: *щирѝца*) диал. /югозападни говори – Благоевградско, Санданско, на североизток – Провадийско, *щирѝца* – Съединение)/; *яловàна* диал. /странджански говор/; *яловица* (вар.: *яловѝца*, *ялѝвица*, *йѐлувица*) разг., диал. /Благоевградско; Санданско; Гоцеделчевско; странджански говор; *яловѝца* – Пловдивско; Първомайско; *яловица* – Разградско; *йѐлувица* – Добруджа/; *ялову̀ша* (вар.: *ялѝву̀ша*) диал. /Карловско/; *яловицина* диал. /Пловдивско/
- 2.9. ‘която ражда всяка година’ – *каталѐтка* диал. /западни и югозападни говори/; *каталеткѝна* (вар.: *каталеткѝня*, *катилѐткина*, *каталѐткиня*) диал. /западни и югозападни говори; *катилѐткина* – Бобошево/
- 2.10. ‘която вече не може да ражда’ – *отрòдена жѐна* диал.
- 2.11. ‘при или след първо раждане’ – *първакѝнка* диал.; *първакѝня* диал.; *първескѝнка* (вар.: *първаскѝнка*, *първоскѝнка*) диал. /Пловдивско; Старозагорско/; *първескѝня* (вар.: *първескѝна*, *първаскѝня*, *първоскѝня*) книж., разг., диал. /първаскѝня – Русенско; *първескѝня*, *първескѝна* – предимно източни говори; *първоскѝня* – Асеновградско; Смолянско; Маданско; Ардинско/; *първестѝнка* диал. (Благоевградско); *първорòдка* диал. /югозападни говори/

- 2.12. ‘родилка’ – *добийка* диал. /Софийско/; *лахудка* диал.; *ленуса* диал. /Провадийско/; *лехонка* (вар.: *леднка*) диал. /югозападни говори, Костурско/; *лехунка* (вар.: *леунка*, *лѝнка*) диал. /Велешко; Крушевско; Прилепско; Охридско; Гевгелийско; Костурско; Кукуш/; *лехуса* (вар.: *леуса*), *лахуса* (*лауса*), *лохуса* (*лоуса*), *лухуса* (*лууса*), *левуса*, *лѝвуса* (*лѝуса*), *лефуса*, *лафуса* и др.) разг., диал. /мизийски, подбалкански и тракийски говори/; *лехусна* (вар.: *леусна*, *левусна*, *лефусна*) диал. /Никополско; Банат/; *лехусница* (вар.: *леусница*, *лефусница*) диал. /Никополско/; *роденица* диал. /Ксантийско/; *РОДИЛКА* (вар.: *родѝлка*, *родѝлька*) книж., разг., диал. /Ихтиманско; Самоковско/; *родѝлница* (вар.: *родѝлница*, *рѝдѝлница*) диал. /Пловдивско; Тополовградско; Ивайловградско; Малгарско; *родѝлница* – Ксантийско; *рѝ-дѝлница* – Дедеагачко/; *родѝля* диал. /Софийско; Ихтиманско; Самоковско; Кюстендилско/; *родѝтелка* диал. /Карловско; Пловдивско; Кулско/; *родѝтелница* диал. /Ловешко; Троянско/; *родуля* (вар.: *родула*) диал. /родуля – Годечко; Софийско; *родула* – Пиротско/; *рождѝлка* (вар.: *рождѝлка*, *рождѝлька*) диал. /Асеновградско; Девинско/; *рождѝлница* (вар.: *рождѝлница*) диал. /Асеновградско; Смолянско; Ардинско; Момчилградско/; *рождѝнка* диал. /Елинпелинско; Ихтиманско; Пернишко; Скопско/; *рождѝлка* диал. /Асеновградско/; *рождѝлница* (вар.: *рождѝлница*, *рождѝлница*) диал. /Пещерско/; *рождѝлница* диал. /Асеновградско/
- 2.13. ‘кърмачка’ – *дѝйница* диал. /Прилепско; Охридско/; *доѝля* диал. /западнобългарски говори, Софийско/; *доѝрка* диал. /Прилепско/; *КЪРМАЧКА* книж., разг., диал.; *кърмекѝна* диал. /Шуменско/; *кърмѝлка* диал.; *кърмѝлница* диал.
- 2.14. ‘в първи брак’ – *първѝло* диал. /Бургаско/; *пърѝнина* диал.; *първожѝнка* диал.; *първожѝнкѝня* диал.
- 2.15. ‘в не първи брак’ – *намескѝня* (вар.: *намѝскиня*, *намѝскина*) диал. /предимно западни говори (Софийско; Самоковско – *намѝскиня*; Кюстендилско); Кумановско (*намѝскина*); Пирдопско; Ихтиманско; Панагюрско, отчасти и в Пазарджишко; Плевенско/; *намѝстница* (вар.: *намѝсница*) диал. /Шумен/
- 2.16. ‘във втори брак’ – *второжѝнка* книж., разг., диал.; *двѝкиня* (вар.: *двѝйкиня*) диал. /спорадично в западнобългарски говори – Годечко; Свогенско; Софийско; *двѝйкиня* – Врачанско; Оряховско/; *двѝкѝжѝнкѝня* (вар.: *двѝйкѝжѝнкѝня*, *двѝкожѝнкѝня*) диал. /Годечко;

Свогенско; Софийско; Врачанско; Оряховско/; *повтòрица* диал. /Ловешко/; *повтори́я* диал. /Тервелско; Старозагорско/; *повтòрка* диал. /мизийски говори/; *повтòрна* диал.; *повтòрница* диал.; *пожèнушка* диал. /Софийско/; *пултòрка* диал. /Банат/

- 2.17. ‘в трети брак’ – *потрèтима* диал.; *потрèтница* диал.; *третъожèнкия* диал.
- 2.18. ‘в няколко брачни връзки едновременно’ – *многомъжница* диал.
- 2.19. ‘със зестра’ – *миразлййка* (вар.: *миразлйка*) диал. /Кюстендилско; Благоевградско; Щипско-Струмишко/; *миразчййка* (вар. *миразчйка*, *меразчййка*) диал. /Радомирско; Дупнишко; Кюстендилско; Врачанско; Плевенско/
- 2.20. ‘останала без съпруг’ – *безмъжовница* диал. /Стралджа/
- 2.21. ‘разведена, напусната’ – *нап̀сната жена* книж., разг., диал.; *нап̀стена жена* диал.; *нап̀стеница* (вар.: *напустеница*, *нап̀щеница*, *напуценица*, *нап̀сненица*, *нап̀сница*) разг., диал. /Троянско; Тетевен; Копривщица/; *остèйница* диал. /Разложко/; *отрòдена жèна* диал.; *парам̀нка* диал. /Благоевградско/; *пар̀сана жена* диал.; *пар̀сница* (вар.: *пар̀сница*, *пар̀сница*) разг., диал. /мизийски и централни балкански говори (Горнооряховско; Еленско; Шуменско; Провадийско) и сливенски и северни тракийски говори; *пар̀сница* – Ямболско/; *прòстена жена* диал. /Дупнишко; Кюстендилско/; *РАЗВÈДЕНА (ЖЕНА)* книж., разг., диал.
- 2.22. ‘вдовица’ – *ВДОВИ́ЦА* (вар.: *удови́ца*, *дув̀ица*, *авдуви́ца*, *ивдуви́ца*) книж., разг., диал.

В резултат на направената систематизация може да се обобщи, че според БСРЛ/BSRL 2012 в българския език:

1. най-много са езиковите единици в ХР [ЖЕНА, КОЯТО Е В РОДСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ С ДРУГО ЛИЦЕ], ‘в моминска възраст’, ‘люби-ма’, ‘родилка’, ‘къщовница’ и ‘бездетна’;³

2. най-малко са езиковите единици в ХР [ЖЕНА РОДНИНА ПО КРЪВ], [ЖЕНА ОМЪЖЕНА, СЪС СЕМЕЙСТВО (И ДЕЦА)], ‘която не ражда вече’, ‘грижовна, добра’, ‘в няколко брачни връзки едновременно’, ‘останала без съпруг’, ‘вдовица’;

3. броят на изведените ХР за омъжената жена в сравнение с тези на неомъжената е двойно по-голям;

4. само за неомъжената жена има названия, които я характеризират според признака ‘големина’;
5. с едни и същи езикови единици се назовава любимата жена преди и след брака, както и жената със зестра;
6. няма представителни общоупотребими названия във всеки ХР;
7. най-много представителни общоупотребими единици има сред названията в ХР [ЖЕНА, КОЯТО Е В РОДСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ С ДРУГО ЛИЦЕ];
8. в ХР има както едносъставни, така и многосъставни (описателни) названия (те са най-много в ХР ‘бременна’ и ‘разведена, напусната’);
9. между членове на един ХР може да се установят синонимни отношения въз основа на признака принадлежност към определена територия (ареал) – напр. в ХР [ЖЕНА, КОЯТО Е В РОДСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ С ДРУГО ЛИЦЕ] за говора на Гюмюрджинско синоними са: *акраба̀*, *близ-н(о)*, *въ̀трешн(о)* и *роднѝна*.

Изведените хетеронимни редове не само представят в структуриран вид общите названия на жената роднина в българския език, но и задават теми за нови търсения във връзка с разграничаването на хетероними от синоними, с определянето на опорен член в синонимния ред и др. Някои от тези въпроси имат пряко отношение и към лексикографското представяне на диалектните названия. Поради ограничение в обема на статията те ще бъдат разгледани в следващи публикации.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ По-различен е начинът на организиране на езиковия материал в *Идеографския диалектен речник на българския език*. В него „в общ азбучен ред се дават книжовните думи и особени понятия, а след тях се дават всички техни диалектни съответствия“ (ИДР/IDR: 7–8).

² Терминът хетероним се използва с вложеното от Я. Гоосенс съдържание (вж. Холиолчев/Holiolchev 1978 и др.).

³ Създаването на ХР за ‘къщовница’, ‘бременна’, ‘бездетна’, ‘родилка’ и др. на пръв поглед може да изглежда странно, но то е съобразено с концепцията на БСРЛ/BSRL 2012, а именно – в речника са посочени не само безспорни названия за [БАЩА], [МАЙКА], [БРАТ], [СЕСТРА], [СИН], [ДЪЩЕРЯ], [СЪПРУГ], [СЪПРУГА] и др., но и такива, които може да функционират като роднински названия в определен контекст (срв. – и за тях Хр. Холиолчев използва специално въведения цифров код).

ЛИТЕРАТУРА

- БСРЛ 2012: Холиолчев, Хр., М. Младенов, Л. Радева. Българска семейно-родова лексика. Енциклопедичен речник. София, „Изток – Запад“.
- Георгиева 2018а: *Георгиева, Цв.* Семантичен речник на роднинските названия в българския език. – *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*, 53, s. 72–83.
- Георгиева 2018б: *Георгиева, Цв.* Названия на мъжа роднина в българския език. – В: *Общество. Думи. Съзнание. Юбилеен сборник в чест на езиковедите Ангел Пачев, Иван Касабов и Максим Стаменов*. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 128–137.
- ИДР: *Радева, В.* (ред.) Идеографски диалектен речник на българския език. Т. 1: А–Д. София, Български бестселър.
- Легурска, Китанова 2008: *Легурска, П., М. Китанова*. Тематичен речник на термините на народния календар. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.
- Легурска и др. 2012: *Легурска, П., Н. Павлова, М. Китанова*. Човешкият живот – раждане, сватба, погребение. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.
- Парашкевов 1987: *Парашкевов, Б.* Явлението хетеронимия. – *Съпоставително езиковедие*, № 4, с. 30–35.
- Холиолчев 1978: *Холиолчев, Хр.* Диалектната лексика в тълковния речник на националния език. – В: *Съпоставително изучаване на частните лексикални системи на славянските езици в синхрония и диахрония*. София, Издателство на БАН, с. 206–207.

REFEFENCES

- BSRL 2012: *Holiolchev, Hr., M. Mladenov, L. Radeva*. Balgarska semejno-rodova leksika. Entsiklopedichen rechnik. Sofia, “Iztok – Zapad”.
- Georgieva 2018a: *Georgieva, Tsv.* Semantichen rechnik na rodninskite nazvaniya v balgarskiya ezik. – *Studia z filologii polskiej i slowianskiej*, 53, s. 72–83.
- Georgieva 2018b: *Georgieva, Tsv.* Nazvaniya na mazha rodnina v balgarskiya ezik. – In: *Obshtestvo. Dumi. Saznanie. Yubileen sbornik v chest na ezikovedite Angel Pachev, Ivan Kasabov i Maksim Stamenov*. Sofia, Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, s. 128–137.
- Holiolchev 1978: *Holiolchev, Hr.* Dialektnata leksika v talkovniya rechnik na natsionalniya ezik. – In: *Sapostavitelno izuchavane na chastnite leksikalni sistemi na slavyanskite ezitsi v sinhroniya i diahroniya*. Sofia, Izdatelstvo na BAN, s. 206–207.
- IDR: *Radeva, V.* (red.) Ideografski dialekten rechnik na balgarskiya ezik. T. 1: A–D. Sofia, Balgarski bestselar.
- Legurska, Kitanova 2008: *Legurska, P., M. Kitanova*. Tematichen rechnik na terminite na narodniya kalendar. Sofia, Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“.

Legurska i dr. 2012: *Legurska, P., N. Pavlova, M. Kitanova. Choveshkiyat zhivot – razhdane, svatba, pogrebenie. Sofia, Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“.*
Parashkevov 1987: *Parashkevov, B. Yavlenieto heteronimiya. – Sapostavitelno ezikoznanie, № 4, s. 30–35.*

✉ *Assoc. Prof. Tsvetelina Georgieva, PhD*
Department of Bulgarian Lexicology and Lexicography
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

Published: 31 March 2021